

К. Бондаренко,

аспірантка кафедри цивільного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;
асистентка кафедри публічного управління, адміністрування та права
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ГАРАНТІЙНИЙ ПЛАТІЖ – НЕПОЙМЕНОВАНИЙ СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Постановка проблеми. Підвищення рівня захисту прав кредитора у договірних правовідносинах має важливе значення для сучасної цивілістики. Взагалі належне виконання договірних зобов'язань є основою функціонування будь-якої економічної системи та запорукою її стабільного розвитку. Важливим інструментарієм досягнення цієї мети може бути ефективне застосування непойменованих способів забезпечення виконання зобов'язання, зокрема, такої правової конструкції як гарантійний платіж («забезпечувальний платіж», «забезпечувальний внесок», «гарантійний депозит», «страховий депозит», «депозитна сума»).

Мета. Стаття розкриває сутність механізму гарантійного платежу як непойменованого способу забезпечення виконання зобов'язання та пропонує рекомендації щодо його запровадження до чинного законодавства України як одного з речових способів забезпечення виконання зобов'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах сучасних дослідників, зокрема, А. Ю. Бабаскіна, А. Г. Бобкова, Б. М. Гонгала, А. Г. Карапетова, О. В. Латинцева, І. Й. Пучковської, Ю. О. Серебрякова та інших створене відповідне теоретичне підґрунтя щодо правової природи забезпечувального (гарантійного) платежу. Вищеназваними

фахівцями гарантійний платіж віднесено до непойменованих видів забезпечення виконання зобов'язання.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиріччя в договірній практиці значного поширення набула така правова конструкція як гарантійний платіж («забезпечувальний платіж», «забезпечувальний внесок», «гарантійний депозит», «страховий депозит», «депозитна сума»). Її забезпечувальна сутність полягає у гарантуванні боржником виконання свого обов'язку за зобов'язанням, за рахунок грошових коштів, переданих наперед кредиторів [1, с. 50].

Як явище «непоймаєності договору» у сучасному праві відоме ще з часів римського права, яке визнавало юридично дійсними лише ті договори, які могли входити до того чи іншого типу, передбаченого законом (*contractus*) [2, с. 260].

Юридична конструкція забезпечувального платежу активно використовується у цивільному обороті багатьох країн світу. Терміни вживаються різні – «гарантійний депозит», «гарантійний платіж», «страховий депозит», «забезпечувальний депозит» (*security deposit*). Сфера застосування цього правового механізму у Німеччині, Франції, Грузії обмежується виключно орендними відносинами. В США та Казахстані відповідно: забезпечувальний депозит (*security deposit*) та гарантійний вне-

сок можуть бути застосовані у будь-якому грошовому зобов'язанні, проте північноамериканці забезпечувальний депозит переважно застосовують у договорах оренди [3, с. 159].

Тобто гарантійний платіж як забезпечувальний механізм має універсальний характер та може використовуватися для забезпечення різноманітних способів зобов'язань, не обмежуючись сферою орендних правовідносин.

Особливістю дії механізму забезпечувального платіжу є те, що на відміну від більшості способів забезпечення (за винятком завдатку) забезпечувальний платіж дає змогу кредиторів отримати узгоджену сторонами суму ще до порушення забезпеченого зобов'язання [4, с. 225].

Для порівняння гарантійного платежу зі схожими поійменованими способами забезпечення виконання зобов'язання та визначення його місця в системі забезпечувальних засобів, важливо з'ясувати правову природу гарантійного платежу.

Так згідно Концепції оновлення Цивільного кодексу України забезпечувальний платіж передбачає перерахування боржником кредиторю на момент укладення договору певної грошової суми, яка буде використана кредитором у разі порушення боржником забезпеченого в такий спосіб договору. За рахунок забезпечувального платежу кредитор зможе отримати виконання за порушенням боржником зобов'язанням, відшкодувати завдані порушенням збитки та стягнути неустойку без звернення до суду [5, с. 24].

На даний час доводиться констатувати, що в Україні на законодавчому рівні гарантійний платіж ще не знайшов свого закріплення. У правозастосовній же практиці забезпечувальний механізм гарантійного платежу використовується. Це стало можливим після того, як Верховним Судом України було висловлено правову позицію щодо неможливості застосування зав-

датку з огляду на виконання останнім платіжної функції, для забезпечення виконання сторонами попереднього договору [6, С. 350-351].

Разом з тим, ще з 1989 року у Франції (закон від 06.07.1989 № 89-462) орендні відносини законодавчо забезпечуються за допомогою гарантійного вкладу. Також з 25 березня 2011 р. «гарантійний внесок» як спосіб забезпечення виконання зобов'язань закріплено у Цивільному кодексі Республіки Казахстан (далі – ЦК РК). Відповідно до ст. 338-3 ЦК РК, гарантійним внеском визнається грошова сума, передана платником гарантійного внеску одержувачеві гарантійного внеску в забезпечення виконання зобов'язання по укладанню договору на торгах або виконанні іншого зобов'язання. Тобто у Республіці Казахстан законодавець допускає поширення забезпечення «гарантійним внеском» виконання широкого спектру цивільно-правових зобов'язань [7]. Цивільний кодекс Азербайджанської Республіки у ст. 304 передбачає окрему заставу грошових коштів на депозитному рахунку банку або нотаріуса з виплатою заставодавцю нарахованих процентів. Також передбачена відповідальність за невчасне повернення чужих грошових коштів через механізм депозитних банківських нарахувань на відповідну грошову суму [13].

Дещо по-іншому працює механізм забезпечувального платежу в ФРН. Так параграфом 551 Німецького цивільного уложення передбачено надання орендодавцю житла грошових коштів як певного забезпечення, які розміщуються на спеціальному «заставному» банківському рахунку орендодавця. За їх допомогою орендодавець може задовольнити свої вимоги у разі недобросовісності наймача, а у разі дотримання ним договірних умов кошти повертаються орендодавцем разом з нарахованими банком процентами [8, с. 270]. Таку

ж модель забезпечення у орендних відносинах обрала і Грузія. Певні особливості існують у сфері застосування «забезпечувального платежу» в Польщі, де сторони також можуть за згодою встановити забезпечувальний платіж шляхом внесення на банківський рахунок певної суми в національній або іноземній валюті, проте банк не зобов'язується повертати кошти в сумі, яка дорівнює несплаченої заборгованості та іншим витратам, які зазнав банк у зв'язку з відшкодуванням дебіторської заборгованості боржника [8, с. 271]. Разом з тим в Польщі забезпечувальний платіж є універсальним видом забезпечення виконання боржниками зобов'язань у банківській сфері [9].

Зміст забезпечувального платежу визначає його схожість з такими способами забезпечення виконання зобов'язання, як завдаток, застава, неустойка. Зазначене зумовлює його порівняння із суміжними правовими конструкціями.

Порівнюючи забезпечувальний платіж із завдатком, слід зазначити, що обидва виникають тільки на підставі договору. Ознакою завдатку є те, що ним забезпечується виконання лише грошових договірних зобов'язань, але сам завдаток може виражатися не лише в грошовій формі, оскільки норма ч. 1 ст. 570 ЦК України встановлює, що завдаток може бути виданий у формі рухомого майна. Грошовий забезпечувальний платіж також не може забезпечувати негрошові обов'язки в зобов'язанні, тому що їх виконання не може бути замінено на грошове надання. Наприклад, не можна забезпечувальний платіж зарахувати в рахунок не виконаного обов'язку щодо передачі речі, передачі результату робіт [3, с. 156].

На сторінках юридичної літератури, зокрема Бобковою А. Г., Серебряковою Ю. О., звертається увага на схожість забезпечувального (гарантійного) платежу із заставою. При цьому як аргумент авторки вказують на

тотожність правових наслідків належного виконання основного зобов'язання та порушення зобов'язання, забезпеченого заставою або забезпечувальним платежем. Так, після припинення основного зобов'язання його належним виконанням заставлене майно або забезпечувальний платіж підлягають поверненню, а у разі порушення основного зобов'язання, кредитор має право задовольнити власний інтерес за рахунок заставленого майна або грошових коштів (в останньому випадку) [10, с. 79].

Важливо відмітити, що правові наслідки невиконання або неналежного виконання зобов'язання, забезпеченого завдатком, покладаються як на кредитора, так і на боржника. На відміну від завдатку, забезпечувальний платіж створює гарантію несправності тільки боржника. Заходи відповідальності стосовно особи, якій передається забезпечувальний платіж, не застосовуються.

Як ми бачимо повернення забезпечувального платежу не є його кваліфікуючою ознакою, а закріплюється диспозитивно і це дозволяє констатувати, що забезпечувальному платежу не властива платіжна функція [8, с. 273].

В науковій літературі дослідниками підкреслюється перш за все забезпечувальна функція цього правового інструменту, зокрема зазначається, що завдяки гарантійному платежу можливе передання боржником кредиторів певної грошової суми для задоволення вимог останнього на випадок порушення боржником взятих на себе грошових (у першу чергу) обов'язків за укладеним договором [6, с. 349].

Таким чином, за функціональною спрямованістю та за метою забезпечувальний платіж і завдаток не є тотожними. Предмет забезпечувального платежу – виключно грошова сума, а при завдатку окрім грошей, може виступати рухоме майно. Також правова конструкція забезпечувального

платежу, на відміну від завдатку, не має штрафного механізму для жодної із сторін.

Заслуговує на увагу схожість забезпечувального (гарантійного) платежу з заставою з огляду на тотожність правових наслідків належного виконання основного зобов'язання та порушення зобов'язання, забезпеченого заставою або забезпечувальним платежем. Це зумовлено їх сутністю, яка полягає у резервуванні кредитором певного майна чи коштів, за рахунок яких він одержує задоволення у разі невиконання боржником зобов'язання [11, с. 79].

При цьому на відміну від застави, грошові кошти забезпечувального платежу одразу, ще до порушення зобов'язання, передаються кредитором внаслідок чого у останнього відсутня потреба у вчиненні дій, пов'язаних зі зверненням стягнення на предмет застави, що робить забезпечувальний платіж більш привабливим для кредитора у порівнянні із заставою. Також сплата забезпечувального платежу фактично забезпечує оперативне відшкодування збитків кредитора [8, с. 272].

На підставі аналізу Концепції оновлення Цивільного кодексу України та існуючої договірної практики можна стверджувати, що предметом гарантійного платежу виступають тільки грошові кошти. Отже, об'єкт правовідносин із забезпечувального платежу має свою специфіку у порівнянні з об'єктами заставних правовідносин.

Особливістю дії механізму забезпечувального платіжу є те, що на відміну від більшості способів забезпечення (за винятком завдатку) забезпечувальний платіж дає змогу кредиторам отримати узгоджену сторонами суму ще до порушення забезпеченого зобов'язання.

Відмінністю неустойки від забезпечувального платежу є те, що неустойка підлягає стягненню у разі порушення боржником основного

зобов'язання, а сплата забезпечувального платежу відбувається ще до порушення основного зобов'язання.

Характерними ознаками забезпечувального платежу є те, що правова конструкція має за мету гарантувати виконання основного зобов'язання учасниками договору; виникає в рамках грошових зобов'язань; вноситься на користь однієї зі сторін; зараховується в рахунок виконання зобов'язань.

Забезпечувальний платіж як спосіб забезпечення виконання зобов'язання має ряд специфічних ознак, які пов'язані з наявністю обставин, які характерні для угоди з відкладальною умовою. Так, забезпечувальний платіж може здійснюватися відносно зобов'язання, яке виникне в майбутньому. Така риса характерна також двом способам забезпечення виконання зобов'язання. Крім вищезгаданого може мати місце зобов'язання стосовно майбутнього зобов'язання при поруці, зокрема, договір поруки може забезпечувати як грошові, так і негрошові зобов'язання, а також забезпечувати виконання зобов'язання, яке виникне в майбутньому. Також статтею 20 Закону України «Про заставу» передбачається, що у разі ліквідації юридичної особи заставодавця заставодержатель набуває право звернення стягнення на заставлене майно незалежно від настання строку виконання зобов'язання, забезпеченого заставою [12].

Характеризує забезпечувальний платіж також і спеціальний предмет – грошові кошти. Вищезгадана специфіка обумовлює схожість забезпечувального платежу з таким способом забезпечення виконання зобов'язання, як завдаток. Проте на відміну від забезпечувального платежу, передача завдатка кредитором вже засвідчує появу основного зобов'язання та не може бути способом забезпечення виконання ще не існуючого зобов'язання.

Висновки. Таким чином, правова природа забезпечувального платежу за змістом є резервуванням кредитором певних коштів, за рахунок яких він одержує задоволення у разі невиконання боржником зобов'язання та способом захисту прав кредитора з основного зобов'язання. Захист здійснюється шляхом надання кредитором виконання за порушення боржником зобов'язання за рахунок забезпечувального джерела, яким виступає певна грошова сума боржника.

При цьому на відміну від застави, грошові кошти забезпечувального платежу одразу, ще до порушення зобов'язання, передаються кредитором внаслідок чого у останнього відсутня потреба у вчиненні дій, пов'язаних зі зверненням стягнення на предмет застави, що робить забезпечувальний платіж більш привабливим для кредитора у порівнянні із заставою.

Відмінністю неустойки від забезпечувального платежу є те, що неустойка підлягає сплаті у разі порушення боржником основного зобов'язання, а сплата забезпечувального платежу відбувається ще до порушення основного зобов'язання.

Забезпечувальний механізм гарантійного платежу має ряд переваг перед іншими способами забезпечення виконання зобов'язання та уможливорює надійний захист інтересів кредитора. Поява забезпечувального платежу в цивільному законодавстві буде своєчасним кроком в реформуванні цивільного права України у зв'язку з тим, що цей спосіб забезпечення виконання зобов'язання фактично не є новим для правозастосування та вже мав місце в судовій практиці, проте без законодавчого унормування. Саме тому у разі доповнення ст. 49 ЦК України положеннями про новий спосіб забезпечення виконання зобов'язання доцільно деталізувати умови та порядок повернення боржникові гарантійного платежу

у разі належного виконання останнім зобов'язання, зокрема, розмір відповідальності кредитора за несвоєчасне повернення гарантійного платежу та можливості нарахування відсотків на суму гарантійного платежу тощо.

У статті проаналізовано гарантійний платіж як непойменованний спосіб забезпечення виконання зобов'язання, акцентовано увагу на речовому характері вищезгаданого виду забезпечення. Також з метою розкриття сутності правової природи досліджуваної юридичної конструкції проаналізовано сучасну правозастосовну практику гарантійного платежу в Україні та в зарубіжних країнах як способу забезпечення виконання зобов'язання. Акцентовано увагу на особливостях дії забезпечувального механізму гарантійного платежу та порівняно зі схожими поійменованими способами забезпечення виконання зобов'язання, зокрема, завдатком та заставою. Доведено, що предмет забезпечувального платежу вужчий, ніж завдатку, в якості якого, окрім грошей, може виступати майно, а отже зміст зобов'язання із забезпечувального платежу вужчий ніж зміст зобов'язання із завдатку. Актуалізовано також відсутність штрафного механізму у правовій конструкції забезпечувального платежу на противагу завдатку, коли отримувач завдатку – потенційний продавець у разі недобросовісних дій має повертати грошові кошти завдатку у подвійному розмірі як це передбачено вимогами статті 571 ЦК України. Відзначено схожість забезпечувального (гарантійного) платежу з заставою, яка полягає у резервуванні кредитором певного майна чи коштів, за рахунок яких він одержує задоволення у разі невиконання боржником зобов'язання. Наголошено, що правова природа забезпечувального пла-

тежу сутнісно є гарантією платоспроможності боржника з основного зобов'язання та способом захисту прав кредитора з основного зобов'язання. Доведено, що забезпечувальний механізм гарантійного платежу має ряд переваг перед іншими способами забезпечення виконання зобов'язання та уможливорює надійний захист інтересів кредитора. Зроблені відповідні рекомендації щодо запровадження забезпечувального платежу в цивільному законодавстві як своєчасного кроку щодо реформування цивільного права у зв'язку з тим, що цей спосіб забезпечення виконання зобов'язання фактично не є новим для правозастосування та вже має місце в судовій практиці, проте без законодавчого унормування в ЦК України.

Ключові слова: гарантійний платіж; непойменованний спосіб забезпечення виконання зобов'язання; речові(майнові) види забезпечення; самозахист; правові наслідки порушення зобов'язання.

Bondarenko K. Guarantee payment as an unnamed method of securing performance of an obligation

The article analyzes a guarantee payment as an unnamed method of securing fulfillment of an obligation, with an emphasis on the material nature of the aforementioned type of security. In addition, with a view to revealing the essence of the legal nature of the legal structure under study, the author analyzes the current law enforcement practice of guarantee payment in Ukraine and in foreign countries as a way of ensuring fulfillment of an obligation. The author emphasizes the peculiarities of the guarantee payment security mechanism and compares it with similarly named methods of ensuring fulfillment of an obligation, in particular, deposit and pledge. The

author proves that the subject matter of a security payment is narrower than a deposit, which, in addition to money, may include property, and therefore the content of the security payment obligation is narrower than the content of the deposit obligation. The author also updates the absence of a penalty mechanism in the legal construction of a security payment as opposed to a deposit, when the recipient of the deposit – a potential seller – in case of unfair actions must return the deposit in double amount as provided for in Article 571 of the Civil Code of Ukraine. The author notes the similarity between a security (guarantee) payment and a pledge, which consists in the creditor's reservation of certain property or funds from which he receives satisfaction in case of the debtor's failure to fulfill the obligation. The author emphasizes that the legal nature of a security payment is essentially a guarantee of the debtor's solvency under the principal obligation and a way to protect the creditor's rights under the principal obligation. The author proves that the security mechanism of a guarantee payment has a number of advantages over other methods of ensuring fulfillment of an obligation and enables reliable protection of the creditor's interests. The author makes appropriate recommendations regarding the introduction of a security payment in civil law as a timely step towards reforming civil law, given that this method of ensuring the fulfillment of an obligation is not actually new to law enforcement and has already been used in court practice, but without legislative regulation in the Civil Code of Ukraine.

Key words: guarantee payment; an unnamed method of securing the fulfillment of an obligation; real (property) types of collateral; self-defense; legal consequences of breach of obligation.

Література

1. Самойлова О. М. Забезпечення виконання орендних зобов'язань за допомогою гарантійного платежу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право.* 2016. Вип. 37(2). С. 49-52.
2. Діковська І. Поіменовані та непоіменовані договори у праві окремих країн. *Приватне право.* 2013. Вип. 1. С. 260-266.
3. Канзафарова І. С., Федорко М. С. Забезпечувальний (гарантійний) платіж як непоіменований спосіб забезпечення виконання зобов'язання. *Правова держава.* 2021. Вип. 42. С. 154-161.
4. Бондаренко К. С. Особливості правової природи та функції забезпечувального (гарантійного) платежу як виду забезпечення виконання зобов'язання. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав у сучасних умовах в Україні : зб. матеріалів доп. науково-практичної конференції, присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова (м. Харків, 16 груд. 2022 р.).* Дніпро, 2022. С. 224-228.
5. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк». 2020. 128 с.
6. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань : монографія. Харків : Право, 2017. 472 с.
7. Цивільний кодекс Республіки Казахстан від 27.12.1994р. № 268-ХІІІ. URL: https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K940001000_ (дата звернення 04.01.2024).
8. Бабаскін А. Ю. Забезпечувальний платіж як спосіб забезпечення виконання зобов'язань. *Правова держава.* 2019. Вип. 30. С. 268-276.
9. Prawo bankowe z dnia 29 września 1997 r. URL : <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19971400939/T/D19970939L.pdf> (дата звернення 10.01.2024).
10. Бобкова А. Г., Серебрякова Ю. О. Щодо гарантійного платежу як способу забезпечення виконання договорів оренди. *Правничий часопис Донецького університету.* 2013. № 1, С. 79-85.
11. Бондаренко К. С. До проблеми класифікації видів забезпечення виконання зобов'язання. *Журнал східноєвропейського права.* 2023. Вип. 116. С. 75-82.
12. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 № 2654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text> (дата звернення: 14.01.2024).
13. Цивільний кодекс Республіки Азербайджан від 28.12.1999р. № 779-IQ https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420111 (дата звернення 13.01.2024).

